

УДК 330.341.1

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

**ACTUAL PROBLEMS DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY
IN UKRAINE**

Петухова О.М., канд.екон.наук, доц.

Petukhova O.M.

Національний університет харчових технологій

В статті розглянуто сучасний стан, особливості, джерела фінансування, проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні.

In the article present condition, sources of finance, problems and prospect for the development of innovative activity in Ukraine are reviewed.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, тенденції інноваційного розвитку.

Key words: innovation, innovative activity, financial resources, tendencies of innovation development.

Вступ. Ефективний розвиток та успішні трансформаційні перетворення економіки України вимагають поживлення інноваційної діяльності.

Традиційно під інновацією (англ. innovation) розуміють нововведення, новаторство. У сучасному розумінні інновації розглядають як матеріалізований результат, отриманий від вкладення капіталу в нову техніку чи технологію, у нові форми організації виробництва, управління, обслуговування та інше [4].

Нововведення здатні суттєво вплинути на перебіг економічних процесів і значно прискорити їх. Про це свідчить досвід Японії, Південної Кореї, Китаю, які, зробивши ставку на інтенсивні технологічні зміни, за короткий період забезпечили своє потужне економічне зростання.

Постановка завдання. Об'єктивна необхідність активізації інноваційної діяльності полягає у розумінні того, що в умовах ринкової трансформації економіки України інновації є і передумовою, і одночасно наслідком проведення ефективних економічних реформ. Питанням дослідження різних аспектів інноваційної діяльності присвячено ряд робіт зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, зокрема М.Беседіна, Ю.Білика, В.В'юна, С.Володіна, М.Корецького, Н. Краснокутської, В.Россохи, П.Саблука, Л.Федулової та ін. Разом з тим важливість проблем інноваційного зростання обумовлює необхідність постійного моніторингу інноваційної діяльності в Україні, аналізу її тенденцій, виявлення найбільш істотних перешкод та визначення пріоритетних напрямів її розвитку.

Результати. Провідною ланкою забезпечення стабільного економічного зростання в умовах глобальної економічної конкуренції є високий рівень впровадження у виробництво нових технологій і розробок. Водночас аналіз інноваційної діяльності свідчить про те, що її стан залишається незадовільним. За даними Держкомстату кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації, щорічно знижується (рис. 1).

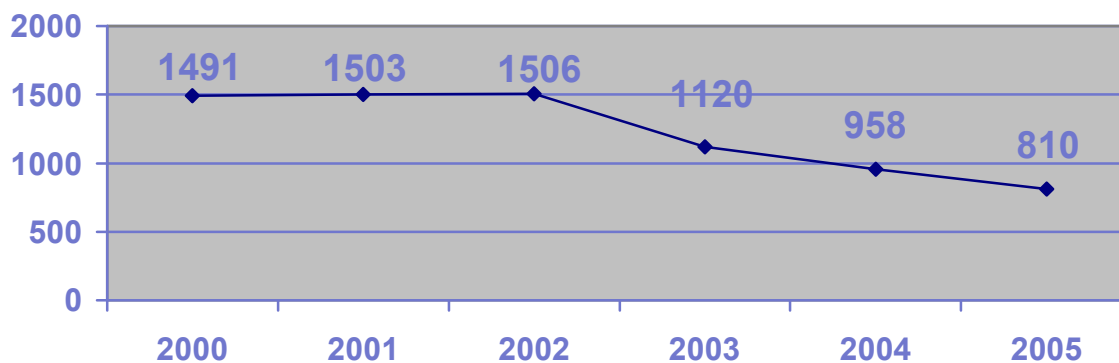

Рис.1. Кількість підприємств, що впроваджували інновації у 2000 – 2005 рр.

За кількістю підприємств, що впроваджували інновації, перше місце посідає машинобудування (335 підприємств або 34,9 % загальної кількості інноваційно активних підприємств у 2004 році та 305 підприємств або 37,6 % відповідно у 2005 р.) та харчової промисловості й перероблення сільськогосподарських продуктів (відповідно 227 підприємств або 23,7 % у 2004 р. та 156 підприємств або 19,3 % – у 2005 р.).

Найбільш активно впроваджують інновації підприємства машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості. Стосовно харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів, то хоча вона й обіймає друге місце за кількістю інноваційно активних підприємств, але водночас лише незначна частка підприємств галузі впроваджує інновації. Так, у 2004 році лише 8,6 % загальної кількості підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів впроваджували інновації, а у 2005 році ця цифра знизилась до 5,9 %, в той час, як аналогічні показники у машинобудуванні – 18,6 % та 17,1 % відповідно, у хімічній та нафтохімічній промисловості – 16,3 % та 15,5 % загальної кількості підприємств.

Однією з основних проблем ефективного здійснення інноваційної діяльності є недостатній обсяг фінансових коштів. Зазначимо, що фінансування інноваційно-технологічних розробок необхідно розглядати як чинник соціально-економічного зростання країни, оскільки ефективне фінансове забезпечення успішної інноваційної діяльності сприяє розв'язанню економічних, соціальних, екологічних й інших проблем розвитку сучасного суспільства. Зважаючи на вищевикладене варто акцентувати увагу на процесі фінансування інноваційної діяльності підприємств.

Аналіз розподілу обсягів фінансування інноваційної діяльності в промисловості свідчить про стійке переважання власних коштів підприємств (79,7 % – у 2000 р., 70,3 % – у 2003 р., 77,3 % – у 2004 р. та 87,7 % – у 2005 р.). Водночас фінансування інноваційної діяльності за рахунок держбюджету продовжує скорочуватись (93,0 млн. грн. у 2003 р., 63,4 – у 2004 р. та 28,1 – у 2005 р.).

Поряд з цим слід відзначити, що промислові підприємства, формуючи стратегію розвитку, все частіше передбачають фінансування технологічного розвитку, виділення обсягів коштів, джерел їхнього покриття та способів збільшення, раціональний розподіл коштів за напрямками технічного розвитку: створення нових видів продукції, удосконалення уже освоєної продукції, поліпшення її якості, впровадження прогресивних технологічних процесів, засобів автоматизації та механізації виробництва. Як наслідок, упродовж 2000 – 2005 років обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств невідмінно зростає: якщо у 2000 році підприємства витратили на ці цілі 1399,3 млн. грн., то у 2003 році вже 2148,4 млн. грн., у 2004 – 3501,5 млн. грн., а у 2005 році – 5045,4 млн. грн.

Зазначимо, що від своєчасності й адресності розподілу фінансових ресурсів багато в чому залежить кінцевий результат будь-якої господарської діяльності, в тому числі й ефективність інноваційної діяльності. Тому вихідними принципами, на підставі і з врахуванням яких повинна будуватися система фінансування інновацій, мають бути чітке цільове спрямування фінансових коштів; логічність, обґрунтованість і юридична захищеність прийомів і механізмів фінансування новаторства; множинність джерел фінансування; комплексний підхід, тобто можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок та напрямків їхнього практичного використання; адаптивність і гнучкість, що припускають постійне налаштування як усієї системи фінансування, так і її окремих елементів на динаміку змін умов зовнішнього середовища з метою підтримки максимальної ефективності.

Не зважаючи на зменшення кількості інноваційно активних підприємств, обсяги реалізованої інноваційної продукції зростають, збільшується і обсяг поставленої на експорт інноваційної продукції (рис. 2).

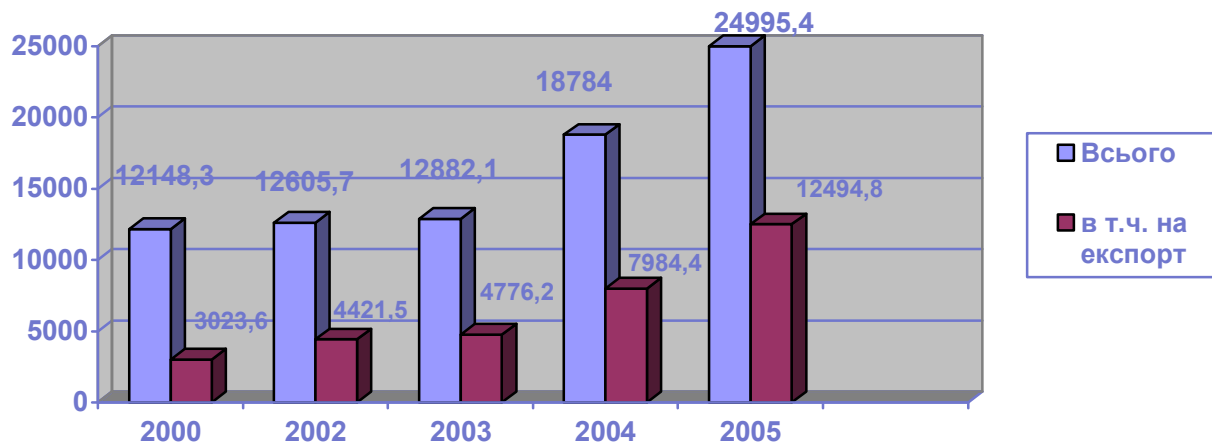

Рис.2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.

Разом з тим, не дивлячись на позитивну динаміку обсягів реалізації інноваційної продукції на експорт, участь в процесах міжнародного технологічного обміну поки що не приносить економіці України значних вигід. Причин цьому багато, зокрема недостатність досвіду у вітчизняних підприємств при здійсненні ліцензійної торгівлі, нечітке розуміння дії світового і європейського механізмів технологічного обміну, недостатність спеціалістів – технологічних брокерів тощо. Як наслідок, Україна займає менше одного відсотка світового ринку інноваційної продукції.

Характерною особливістю економіки України є те, що вона має вищий рівень розвитку науки і техніки, ніж виробничий потенціал підприємств. Використання досягнень науково-технічного прогресу і впровадження їх у виробництво хоча й характеризується загалом позитивною динамікою, здійснюється занадто повільно (Табл. 1).

Таблиця 1 – Впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння нових видів продукції

	1995	2000	2002	2003	2004	2005
Впроваджено нових технологічних процесів	2936	1403	1142	1482	1727	1808
З них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	430	430	606	645	690
Освоєно виробництво нових видів продукції	11472	15323	22847	741	3978	3152

З них нових видів техніки	1000	631	520	710	769	657
---------------------------	------	-----	-----	-----	-----	-----

* джерело: Статистичний щорічник України за 2005 рік, с. 339

Найпоширеніший напрям інноваційної діяльності – впровадження нової продукції, тобто здійснення продуктових інновацій. Нагадаємо, що продуктові інновації пов’язані із виробництвом нових або вдосконалених продуктів, товарів, а процесні інновації проявляються у впровадженні нових технологічних процесів та методів організації виробництва.

Досліджуючи інноваційну діяльність слід зазначити, що загалом вона знаходиться на недостатньому рівні, який не дозволяє прогнозувати суттєвий прорив у найближчому майбутньому. Стримуються процеси впровадження нових технологій та освоєння нових видів продукції обережним підходом, що зумовлюється факторами ризику, притаманними інноваційній діяльності. Серед найважливіших чинників – загроза старіння продуктів і технологій, виникнення нових потреб у покупців, зміна смаків і переваг споживачів, скорочення життєвого циклу товарів, невідповідність наукових розробок існуючим матеріальній та сировинній базам, жорсткість конкуренції.

Одним із напрямів активізації інноваційної діяльності може стати посилення дифузійних процесів щодо обміну інноваційними технологіями та продуктовими новаціями, а саме створення і розвиток національної та галузевих систем передачі технологій від наукових закладів промисловим підприємствам і від одних підприємств іншим.

Оскільки дифузія технологій – це, в першу чергу, процес інформаційного обміну, то першочерговим завданням і підґрунтям ефективного стимулювання впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння нових видів продукції є збір, обробка і надання оперативної та достовірної інформації про наявність готових до впровадження технологій, попиті на технології і продукцію, потенційних покупцяx і споживачаx, розробникаx, виробникаx і конкурентаx, орієнтовних цінаx на технології і продукцію, дилераx,

дистриб'юторах і підрядчиках. Подібних організацій, здатних надавати таку комплексну інформацію, сьогодні в Україні практично не існує.

В базах даних інформаційно-наукових центрів, якими є УкрІНТЕІ, Український центр інноватики і патентно-ліцензійних послуг, Академія Наук України, Торгово-промислові палати, галузеві і державні науково-дослідні інститути, зібрано значну кількість науково-технічних пропозицій і розробок, але через велику кількість інформації, її неупорядкованість і значну кількість організацій, що нею володіють, промислові підприємства неспроможні отримати від наукової і науково-технічної інформації практичну користь. Галузевими науково-дослідними інститутами, в більшості випадків, пропонуються переважно окремі початкові стадії технологій, в той час, як сучасний підприємець прагне отримати завершену промислову технологію із зразками продукції. Попитом на ринку користуються завершені, до кінця відпрацьовані і готові до впровадження у виробництво технології. Тому саме організація ефективно діючих центрів передачі технологій зробить можливим доступ таких послуг для всіх суб'єктів підприємницької діяльності. На нашу думку, подібні центри доцільно створювати як за галузевою ознакою, так і широко спеціалізовані, здатні забезпечити весь комплекс відповідних послуг (пошук партнерів, оформлення і подання заявок, залучення і оптимальне використання фінансових ресурсів, виконання інноваційних проектів, контроль якості, складання звітності, моніторинг інноваційної діяльності). Основне завданням таких установ має полягати у тому, щоб дослідження та розробки широко втілювалися в кінцевий виробничий результат: нові конкурентоспроможні види продукції, нові технологічні процеси, нові організаційні рішення.

Хоча розробка та впровадження інновацій вимагає значних фінансових вкладень, відрізняється великими строками окупності вкладених коштів, високим рівнем ризику та невизначеністю в отриманні бажаного результату, використання інновацій має надзвичайно велике значення для підвищення ефективності функціонування економіки. Слід зазначити, що згідно досліджень

Держкомстату [3] промислові підприємства, на яких здійснювалися інноваційні процеси, відмітили суттєвий позитивний вплив інновацій на результати їх діяльності. Зокрема, значна кількість підприємств розширила асортимент продукції (80 % інноваційно активних підприємств), зберегла і розширила традиційні ринки збуту продукції (72 %) та створила нові ринки в Україні (60 %), забезпечила відповідність сучасним правилам і стандартам (65 %). Також було підвищено гнучкість виробництва і поліпшено умови праці (по 51 %), на половині цих підприємств зросли виробничі потужності. Біля 40 % підприємств знизили забруднення навколишнього середовища, створили нові ринки збуту за межами України, 34 % – скоротили енергетичні витрати, замінили зняту з виробництва застарілу продукцію, 28 % - скоротили матеріальні витрати, 19 % – скоротили витрати на заробітну плату.

Разом з тим існує низка невирішених питань, які стримують інноваційний процес. Зокрема, за даними опитування, проведеного Держкомстатом [3], факторами, які перш за все впливали на здійснення інновацій (а саме перешкоджали підприємствам), були економічні: нестача власних коштів (указали 79,5 % промислових підприємств), великі витрати на нововведення (57,1 %), недостатня фінансова підтримка держави (54,3 %), високий економічний ризик (40,7 %), недосконалість законодавчої бази (38,7 %), тривалий термін окупності нововведень (38,2 %), відсутність коштів у замовників (32,1 %). Крім того, 19,7 % підприємств зазначили, що здійсненню нововведень перешкоджали відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями, 18,4 % – нестача інформації про нові технології, 18,3 % – нестача інформації про ринки збуту, 16,7 % – відсутність кваліфікованого персоналу, 16,6 % – несприйнятливність підприємств до нововведень, 15,3 % - відсутність попиту на продукцію.

На нашу думку, низька інноваційна активність вітчизняних підприємств обумовлюється й низкою інших причин. Серед них, в першу чергу, слід згадати макроекономічні, зокрема фрагментарність, непослідовність і незавершеність економічної трансформації; численні зволікання і суперечності у проведенні

реформ; відсутність розвинутої інноваційної інфраструктури; недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності, особливо у сфері захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Висновки. Ефективний інноваційний розвиток економіки є неодмінною умовою входження України на рівних у світову економічну систему. Проведений аналіз та дослідження тенденцій кількісних змін, що характеризують інноваційну діяльність в Україні, свідчить про загальмованість інноваційних процесів. В числі факторів, що стримують впровадження інновацій, – дефіцит власних коштів, недостатня фінансова підтримка держави, великі витрати на нововведення, високий ступінь ризику. Разом з тим поживлення інноваційної діяльності підприємствами України є необхідною передумовою їх подальшого розвитку, підґрунтям створення високотехнологічного базису для забезпечення майбутнього зростання економіки та утвердження України як повноправного учасника глобальних економічних процесів.

Література:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.02 р. № 40-IV
2. Статистичний щорічник України за 2005 рік. / за ред.. О.Г.Осауленка, К.: Вид-во «Консультант», 2006. – 575 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. Зб. / відп. за вип.. І.В.Калачова, К.: «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2006. – 362 с.
4. Онищенко В.О., Пазинич В.І. Методичні підходи до оцінки інноваційного змісту інвестиційних проектів розвитку суб'єктів господарювання // Фінанси України, 2006, № 7, С. 30 –37.